

Parc Natural de S'Albufera de Mallorca

Llista de correus:
07458 Can Picafort
Mallorca

Tel.: 971 89 22 50
Fax: 971 89 21 58

parc.albufera@gmail.com

Guia de les orquídies de Parc Natural de s'Albufera de Mallorca i la Reserva Natural de s'Albufereta

GUIA DE LES ORQUÍDIES DEL PARC NATURAL DE S'ALBUFERA DE MALLORCA I LA R. N. DE S'ALBUFERETA

GUIA DE LES ORQUÍDIES DEL P. N. DE S'ALBUFERA DE MALLORCA I LA R. N. DE S'ALBUFERETA

Autors:
PERE VICENS
CARLOS HERRERO

Crèdits

Edita:
Conselleria de Medi Ambient,
Agricultura i Pesca

Coordinació:
Maties Rebassa
Parc Natural de s'Albufera i Reserva
Natural de s'Albufereta

Idea original:
Pere Vicens

Il·lustracions:
Gaspar Guaita

Textos:
Pere Vicens i Carlos Herrero

Mapes:
Servei Cartogràfic de la Conselleria de
Medi Ambient, Agricultura i Pesca

Impressió: Impresrapit

Dipòsit legal:

Foto portada: *Anacamptis robusta*

**GUIA DE LES ORQUÍDIES DEL P. N. DE
S'ALBUFERA DE MALLORCA I LA R. N.
DE S'ALBUFERETA**

Índex

1. Introducció al Parc Natural de s'Albufera de Mallorca i a la Reserva Natural de s'Albufereta	4
2. Introducció a les Orquídiess	7
3. Les espècies d'orquídiess de s'Albufera i s'Albufereta	15
<i>Limodorum abortivum</i>	16
<i>Spiranthes spiralis</i>	18
<i>Serapias lingua</i>	20
<i>Serapias parviflora</i>	22
<i>Serapias vomeracea</i>	24
<i>Himantoglossum robertianum</i>	26
<i>Anacamptis pyramidalis</i>	28
<i>Anacamptis robusta</i>	30
<i>Orchis intacta</i>	32
<i>Orchis conica</i>	34
<i>Orchis fragans</i>	36
<i>Orchis italica</i>	38
<i>Ophrys apifera</i>	40
<i>Ophrys balearica</i>	42
<i>Ophrys bombyliflora</i>	44
<i>Ophrys vasconica</i>	46
<i>Ophrys bilunulata</i>	48
<i>Ophrys fabrella</i>	50
<i>Ophrys forestieri</i>	52
<i>Ophrys arnoldii</i>	54
<i>Ophrys incubacea</i>	56
<i>Ophrys lutea</i>	58
<i>Ophrys speculum</i>	60
<i>Ophrys tenthredinifera</i>	62
<i>Anacamptis x albuferensis</i>	64
4. La problemàtica del grup de les "fusas"	67
5. Nomenclatura	70
6. Llistat d'espècies	72

1. Introducció.

S'Albufera i s'Albufereta.

Geologia

Es pot dir que la formació de s'Albufera i s'Albufereta va començar al Miocè (fa 23 milions d'anys) coincidint amb el tancament de l'estret de Gibraltar i continuà al Pliocè (fa 5,3 milions d'anys) quan el mateix estret es va reobrir, amb els canvis de nivell d'aigua que suposaren. Tot junt amb els moviments de reblit i enfonsament de les capes de materials a la zona de les actuals Pollença, Sa Pobla i Alcúdia. Molt posteriorment, fa 10.000 anys, es fixà un segon cordó d'arena junt amb materials d'arrossegament pels torrents de la propera serra de Tramuntana i que formen l'actual barra de dunes i platja.

En el cas de s'Albufera, la primera llacuna interior apareix al darrer període glacià, anomenat *període del Riss*, fa 100.000 anys, quan es forma la primera barra de dunes que deixa atrapada a l'interior una notable massa d'aigua. Aquesta barra dunar són les actuals dunes fòssils de Ses Puntes, Sa Roca, el turó de Ses Eres...

En s'Albufereta, la major part dels sediments actuals procedeixen del Quaternari (2,5 milions d'anys), i descansen sobre una sèrie de roques miocèniques. La línia de dunes que la separen del mar és relativament moderna (menys de 10.000 anys).

Geografia

L'actual Albufera es situa en els termes municipals de Muro i Sa Pobla. Rep les aigües superficials d'una conca hidrogràfica de 640 quilòmetres quadrats i d'una àrea d'infiltració de 450 quilòmetres quadrats, amb dos torrents importants: el de Muro i el de Búger-Sant Miquel (on també hi vessa l'aigua que brolla per les Ufanes de Campanet). Es calcula que anualment arriben uns 40 Hm³ (20 pels torrents i superfície i 20 més per infiltració marina i pel freàtic).

S'Albufereta està ubicada entre els municipis d'Alcúdia i Pollença, amb una conca hidrogràfica d'uns 54

quilòmetres quadrats i aportacions subterrànies de dues unitats hidrològiques diferenciades: la de Formentor i la de s'Almadrava, la més important pel seu volum, qualitat i constant aportació hídrica pels Ulls del Rec.

Actualment aquest equilibri es veu alterat sovint per l'extracció d'aigua dolça pel consum agrícola i turístic de les poblacions dels voltants, suposant una creixent tendència a la salinització de l'aqüífer, amb els canvis de fauna, vegetació i paisatge que això representa.

Historia humana

Les restes de marisc i d'ossos d'aus aquàtiques trobats als jaciments de Son Real, Llenaire, Bóquer i d'altres poblats, fan deduir que s'Albufera i s'Albufereta eren utilitzades com a lloc de caça, pesca i recol·lecció de vegetals des del període talaiòtic (del 1.500 al 123 a C). Les primeres dades escrites sobre les llacunes són de fa 2.000 anys, quan l'escriptor romà Plini "*el vell*" deixà referències sobre la caça d'orvals "*Nycticorax*" i de gallfavers "*Porphirios*" a les llacunes dels voltants de la ciutat de Pollentia per portar-les cap a Roma com a aliments.

Amb els àrabs (bons coneixedors del maneig de l'aigua) es desenvoluparen els conreus agrícoles i les pastures. És a partir de l'edat mitjana (la reconquesta catalana) quan es comença a deixar constància de l'aprofitament agrícola i ramader, junt amb la caça, la pesca i de les malalties endèmiques de s'Albufera i s'Albufereta, també anomenada *s'Albufera Menor*, (malària, febres) per les quals comencen els intents de dessecació dels dos llocs.

Al 1.853 es fan els primers projectes seriosos de dessecació a s'Albufera, i del 1.856 és el primer mapa modern d'aquest espai, fet per l'enginyer Antonio López. És a l'any 1.890 quan una companyia anglesa aconsegueix dessecar s'Albufera amb un treball enorme: en 2 anys es construeixen 400 quilòmetres de canals i 40 quilòmetres de camins... però la feina és de bades i en pocs anys l'aigua torna a guanyar a l'home. S'Albufereta també entrava en aquests plans de dessecació, però la mala experiència de s'Albufera aturà el projecte.

Durant el segle XX es succeeixen diferents esdeveniments d'utilització agrícola dels dos espais fins que, a la dècada dels anys 60, comença la urbanització de s'Albufera en tot el litoral d'Alcúdia, i als anys 70 la de Muro, transformant molt seriosament la fisonomia general de la barra dunar. A s'Albufereta les urbanitzacions també arriben als anys 70 a la zona d'Es Gravet.

La Protecció

Finalment, al 1.988, a s'Albufera unes 1.650 hectàrees de maresma i canyissars són declarades Parc Natural i comença la gestió per a la conservació. Està declarada zona Ràmsar des del 1.990; LIC (lloc d'importància comunitària) des del 1.997. Actualment estan catalogades, entre d'altres, 714 espècies de plantes superiors, 313 espècies d'aus, 207 espècies de fongs o bolets, 44 espècies de peixos... i més de 2.000 d'insectes, augmentant les xifres d'any en any.

També, al 1.991, 501 hectàrees de maresma, canyissars i tamarellars de s'Albufereta són declarades ANEI i a l'any 2.001, 211 hectàrees adquireixen la condició de Reserva Natural. Les 290 hectàrees restants passen a ser perifèria de protecció que, juntament amb la Reserva, són ZEPA, LIC i està integrades en la Xarxa Natura 2.000. Entre els principals valors naturals de la Reserva destaquen més de 440 espècies de plantes vasculares i les 210 espècies d'aus, així com un nombre creixent d'insectes identificats.

2. Orquídies, les petites joies.

Les orquídies són un grup de plantes presents a tots els hàbitats terrestres mundials possibles excepte a les zones de gel permanent. Actualment hi ha coneguts més de 850 gèneres i 20.000 espècies, i contínuament hi ha noves descobertes científiques i constants canvis taxonòmics. De fet, aquest és un grup de plantes que es troba en permanent evolució: una multitud de formes, de colors, d'olors i estratègies diferents estan combinant-se per a sobreviure i adaptar-se... i no són rares les situacions d'hibridació, fins i tot a espècies de gèneres diferents.

La majoria tenen les arrels a terra (terrícoles) amb uns rizomes que s'associen amb un fong i que contribueix a l'èxit de la seva supervivència amb una relació simbiòtica beneficiosa per a tots dos. N'hi ha d'altres amb les arrels a l'aire que es nodreixen de pols i de la humitat ambiental (aèries); d'altres viuen com a paràsits sobre troncs d'arbres i, algunes s'alimenten de matèria orgànica en descomposició (sapròfites). Fins i tot hi ha espècies permanentment subterrànies que solament treuen la flor sense tenir fulles.

Totes les orquídies són herbàcies (sense fustes ni durícies permanents) i la part més característica de la gran majoria d'elles són uns tubercles en forma de testicle que li donen el nom: *Orchis* vol dir testicle en grec. Un altre nom grec relacionat amb moltes espècies és el de *Ophirys*, que vol dir serp (per la semblança amb una serp amb el cap aixecat).

La tija és única i no és ramificada, presentant des de una sola flor a vàries dotzenes, depenent de les espècies. La majoria de fulles són lanceolades, de color verd i en forma de roseta basal. Surten mesos abans de les flors i llavors s'assequen.

La flors són simètriques lateralment, i la majoria donen una corba de 180° abans de desenvolupar-se del tot. La part més important és el label, que pot estar dividit en varis lòbuls. En algunes espècies sol tenir forma d'un insecte, en una estratègia destinada a afavorir la pol·linització. Altres espècies han desenvolupat la

presència de nèctar (a dins de l'esperó) o de feromones (substàncies químiques oloroses). La majoria de les flors són hermafrodites, amb els dos sexes alhora, però rarament hi ha autofecundació.

Moltes espècies d'orquídies es troben fortament lligades a uns insectes concrets, confiant-los la major part de l'èxit reproductiu. Una vegada fecundades, les flors es panseixen ràpidament formant unes càpsules on hi ha entre 6.000 i 10.000 llavors molt petites. Aquestes llavors poden viure més de 30 anys fins que troben el fong que farà germinar-les i començar a créixer. Algunes espècies solament floreixen una sola vegada, llavors moren, però altres poden florir molts d'anys... excepte en anys poc favorables, que solament desenvolupen fulles per a poder fotosintetitzar.

A les Balears, la majoria d'espècies viuen a zones de garriga oberta i pinars mixtes, però algunes d'elles són autèntiques especialistes en alzinars o zones humides (com és el cas de l'orquídia de prat a s'Albufera). La floració d'algunes espècies comença al novembre i desembre, però la majoria floreixen entre març i maig, i només una espècie floreix a la tardor.

De les més de 60 espècies citades fins avui a Mallorca, 29 són relativament abundants i la resta són escasses, rares o molt rares. A més, s'han detectat una vintena de hibridacions habituals.

En un futur proper l'orquidiòleg mallorquí Guillem Alomar traurà a la llum una nova publicació on es recolliran i concretaran els resultats de molts d'anys de feina i estudi sobre les nostres orquídies.

Orquídies més habituals a les Illes Balears:

A la tardor:

Spiranthes spiralis.

A l'hivern:

Himantoglossum robertianum, *Ophrys forestieri*.

A l'hivern-primavera:

Ophrys incubacea, *Ophrys bombyliflora*, *Orchis conica*, *Orchis longicornu*.

A la primavera:

Orchis intacta, *Ophrys balearica*, *Ophrys arnoldii*, *Ophrys vasconica*, *Ophrys lutea*, *Ophrys tenthredinifera*, *Ophrys speculum*, *Orchis fragans*, *Orchis italica*, *Orchis olbiensis*, *Anacamptis robusta*, *Serapias lingua*, *Serapias parviflora*.

A la primavera-estiu:

Orchis antropophora, *Anacamptis pyramidalis*, *Epipactis microphylla*, *Cephalanthera damasonium*, *Limodorum abortivum*, *Neottia nidus-avis* (totes elles, majoritàriament a Alzinars), *Ophrys apifera*.

Veure la taula de la fenologia florativa, a la pàgina 15.

Especial atenció a l'hora de cercar-les:

Al matí hi ha rosada, per tant és important portar roba i calçat adequat.

En primavera sovint hi ha pol·len i estaran plenes de pols groga... La sortida de la majoria de les flors coincideix també amb la baixada de les erugues de processonària. Cal anar amb atenció.

Són petites i, malgrat la seva coloració, sovint passen desapercebudes. Quan ens acostem a una cal tenir esment per no trepitjar altres exemplars.

Sobre aquesta petita guia. Agraïments:

Aquesta petita guia ha estat impulsada per Maties Rebassa, director del Parc Natural de s'Albufera de Mallorca i de la Reserva Natural de s'Albufereta, i per Carolina Encinas, anterior directora de la Reserva.

Ha estat elaborada amb les dades sobre presència i abundància d'orquídies que s'han obtingut en els darrers 6 anys de treball de camp i amb les dades extretes de *l'Estudi Botànic de s'Albufereta de la Memòria del PORN, 2.001* (Bibiloni, G. & Tomàs, P.); de *l'Estudi Botànic de la Reserva de s'Albufereta, 2.003* (Sáez, Ll.), així com de les dades inèdites aportades per

l'expert orquidiòfil Guillem Alomar, del què cal destacar la qualitat, la quantitat i el valor dels seus comentaris. Les dades de camp (de presència i distribució) han estat recollides pels autors, amb aportacions de Jero Corró i Maria Cantallops, educadores ambientals del PN de s'Albufera i de la RN de s'Albufereta.

S'ha d'agrair molt especialment la revisió i correcció del text per part de l'expert orquidiòfil català J. Enric Arnold, sobretot per la seva orientació definitiva amb el complicat "*grup O. fusca*" (*Ophrys forestieri*, *O. arnoldii*, *O. fabrella*, *O. vasconica* i *O. bilunulata*) que ens ha fet eliminar l'espècie *Ophrys fusca* de la guia pel fet de no estar assegurada la seva presència a les Illes Balears. En aquest sentit s'ha inclòs una petita taula per tal d'ajudar a la seva complicada diferenciació.

La nomenclatura de les espècies i l'ordre sistemàtic s'han agafat de la *Guia de las Orquídeas de España y Europa, Norte de África y Próximo Oriente*, de Pierre Delforge, d'acord amb el ICBN (Codi Internacional de Nomenclatura Botànica).

La totalitat de les fotografies han estat obtingudes dins el Parc Natural de s'Albufera de Mallorca i la Reserva Natural de s'Albufereta. L'autor de totes elles és en Pere Vicens. El dibuixos que serveixen per a identificar les parts de les flors han estat elaborats per Gaspar Guaita, Educador Ambiental del Parc Natural de s'Albufera.

Lectura dels mapes:

Els mapes han estat elaborats pel Servei Cartogràfic de la Conselleria de Medi Ambient, Agricultura i Pesca, i s'han emprat tres tipus de senyalització: un cercle vermell per ubicar la presència recent d'una espècie en una quadrícula UTM de 500x500 mts (cercle petit com a presència i cercle gros com a presència abundant) i un cercle blau difuminat com a presència citada en el passat però no trobada en aquests darrers 7 anys.

Present	Present i abundant	No observada en els darrers 7 anys
		

Bibliografia:

Guillem Alomar. *Petita Guia de les Orquídies de les Balears.* Conselleria d'Agricultura i Pesca. Govern Balear. Palma, 1.994.

Nicole T. & William Bensiton. *Wild Orchis of Mallorca.* Ed. Moll. Palma, 1.999.

Pierre Delforge. *Guia de las Orquídeas de España y Europa, Norte de África y Próximo Oriente.* Lynx Ed. Barcelona, 2.002.

Parts d'una orquídia:

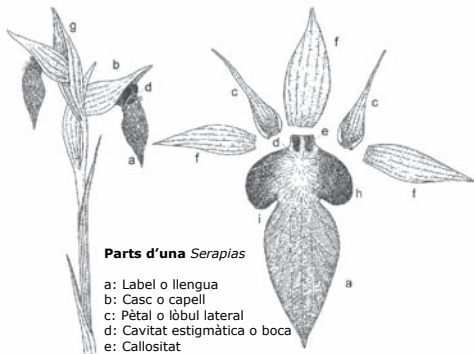
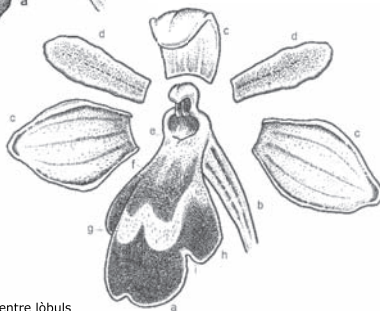
Parts d'una *Orchis*

- a: Label
- b: Sèpal
- c: Pètal
- d: Esperó
- e: Cavitat estigmàtica
- f: Ovari

Parts d'una *Ophrys*

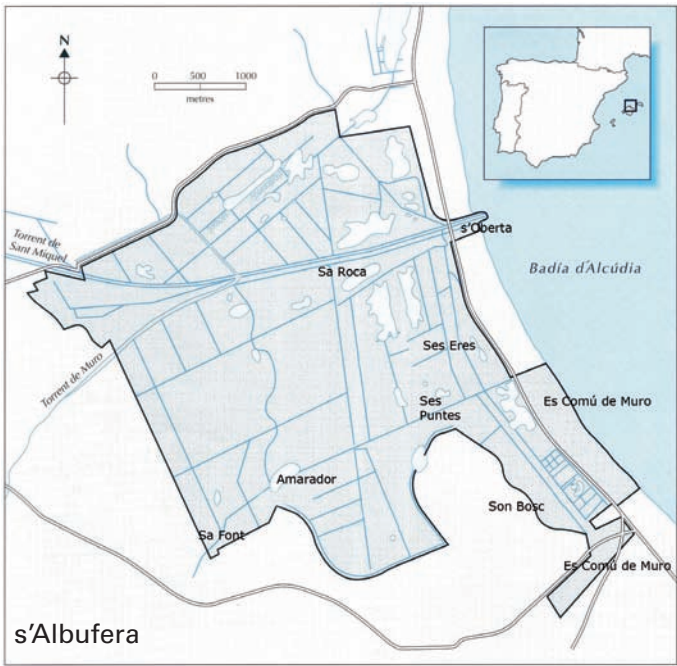
- a: Label, lòbul central
- b: Ovari
- c: Sèpal
- d: Pètal
- e: Cavitat estigmàtica
- f: Màcula
- g: Lúnula
- h: Lòbul lateral
- i: Sinus, o escotadura entre lòbuls

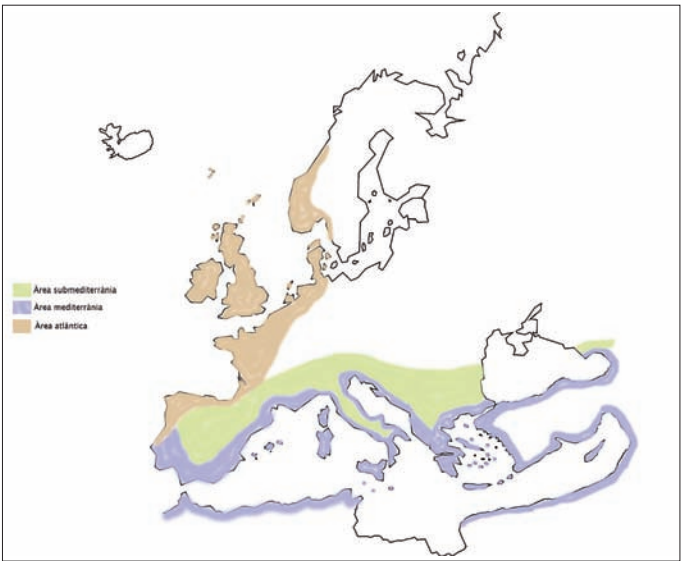
Parts d'una *Serapias*

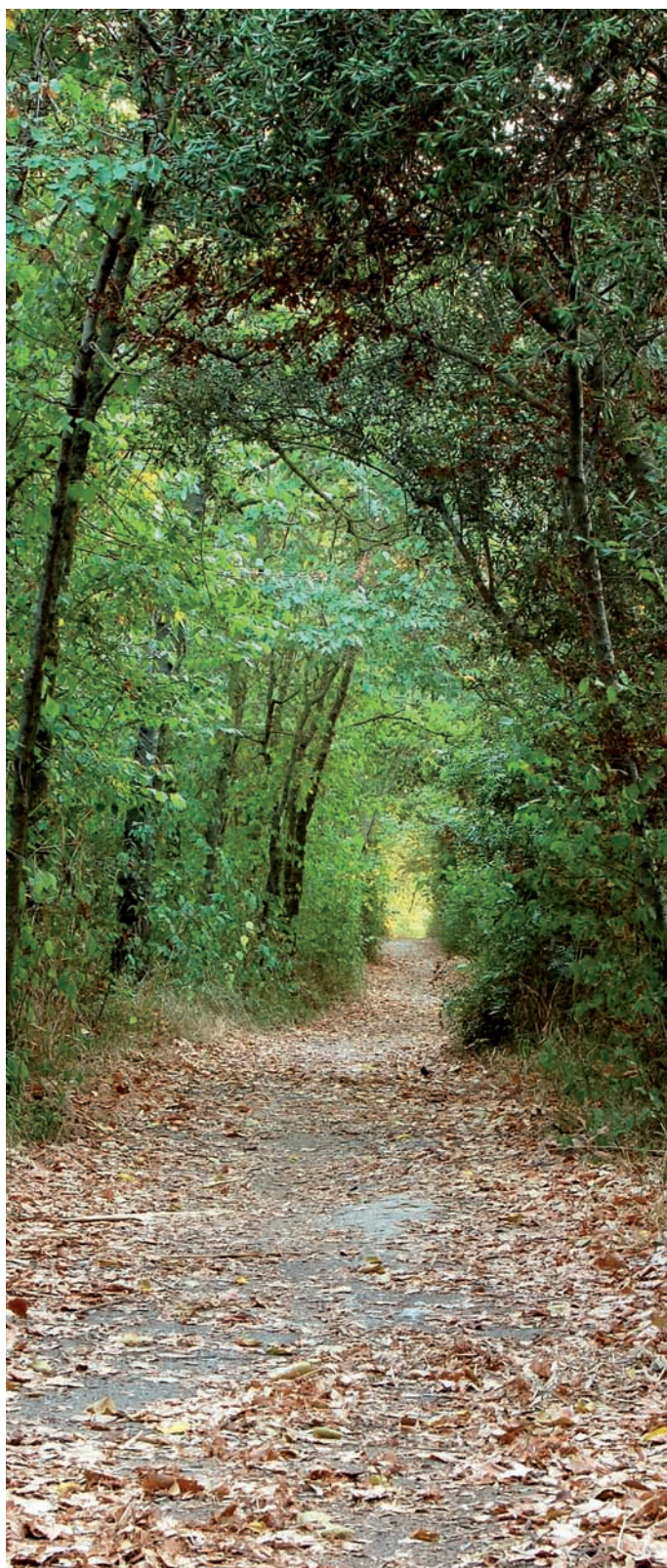
- a: Label o llengua
- b: Casc o capell
- c: Pètal o lòbul lateral
- d: Cavitat estigmàtica o boca
- e: Callositat
- f: Sèpals
- g: Bràctea floral
- h: Lòbul lateral
- i: Sinus, o escotadura entre lòbuls

Mapes amb les ubicacions de les localitats citades:

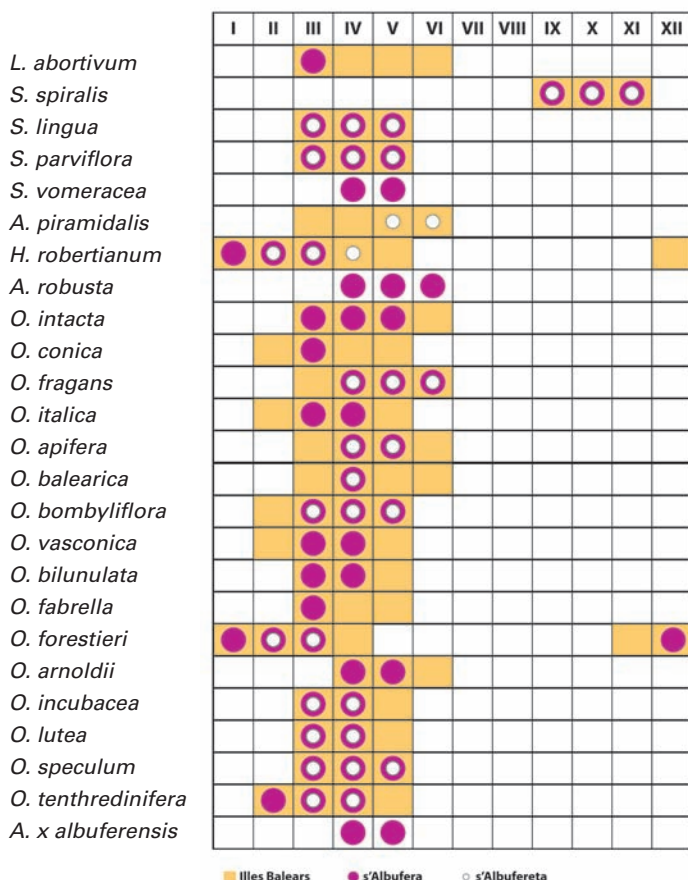
Mapes de les regions fitogeogràfiques d'Europa i de la Mediterrànea:

3. Les espècies d'orquídies de s'Albufera i s'Albufereta.

Fenologia florativa

Malgrat florir bàsicament a la primavera, la diferència temporal de floració entre les orquídies de Mallorca és evident entre les distintes espècies i les diferents àrees de distribució. En aquesta taula es poden veure la fenologia florativa a les Illes Balears, s'Albufera i s'Albufereta.

Bosc de ribera, d'oms i polls, als camins de s'Albufera.

Clavell

Limodorum abortivum (L.) Swartz.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Liemodôron*, utilitzada per Teofrast (filòsof de l'antiga Grècia) per a denominar les plantes de la família de les *Orobancàcees*. El nom de l'espècie, *abortivum*, fa al·lusió a les fulles avortades, reduïdes a petites beïnes.

Distribució general (Fitogeografia): Pluriregional.

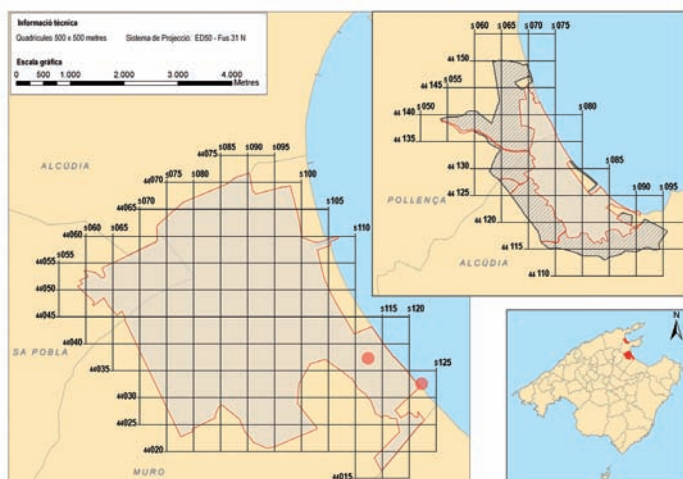
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa.

Època de floració: A Mallorca des de l'abril a juny. A s'Albufera s'ha trobat florida a les darreries de març.

Hàbitat: Alzinars, pinars i garrigues ombrívols. A s'Albufera sols s'ha localitzat (de manera intermitent) dins una àrea molt petita i concreta del Comú de Muro.

Característiques: *Limodorum abortivum* és una espècie d'orquídia micòtrofa, es a dir, viu associada a fongs per nodrir-se; per aquest motiu la planta té coloracions violàcies pel fet de no tenir clorofil·la. Només es pot trobar la inflorescència, perquè la part vegetativa de la planta viu soterrada. A la primavera, quan floreix, emet a l'exterior una tija bastant robusta coberta de bràctees embeïnadores; a la part superior forma les flors que tenen un color violaci i disposen

d'un esperó de més d'un centímetre de llarg. Aquest caràcter permet diferenciar-la de *L. trabutianum* que té flors amb un esperó molt curt i present sols a alguns indrets molt concrets de la Serra de Tramuntana.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		●	■	■	■						

■ Illes Balears ● s'Albufera ○ s'Albufereta

Orquídia de tardor

Spiranthes spiralis

(L.) F. Chev.

Etimologia: El nom del gènere ve de les paraules *spir*: espira i *-anthes*: flors. El nom de l'espècie es repeteix en la paraula *spiralis*: en espiral, que volta sobre ella mateixa.

Altres sinònims: *Spiranthes autumnalis* L.C.M. Richard.

Distribució general (Fitogeografia): Pluriregional.

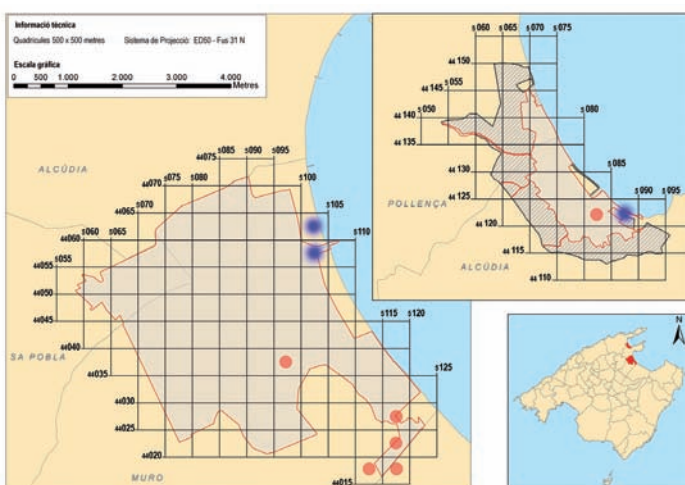
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera.

Època de floració: A Mallorca des del setembre al novembre. A s'Albufera i s'Albufereta s'anoten les primeres flors dins els darrers dies de setembre i primers d'octubre.

Hàbitat: Zones seques i pedregoses. A s'Albufera es pot trobar de manera escassa a les clarianes dels pinars del Comú de Muro i de Ses Puntetes. Ha estat citada en un passat recent (en la dècada del 1.990) a la zona de s'Oberta. A s'Albufereta és present al Pinaret, on és relativament abundant i d'una mida considerablement grossa.

Característiques: Aquesta és una de les poques orquídiess que floreixen a la tardor. Difícil de veure per la

seva mida petita i per viure amagada entre la vegetació herbàcia, la seva inflorescència és molt característica perquè les flors (petites i de color blanc groguenc) es disposen formant una hèlix a sobre del peduncle.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
											
 Illes Balears				 s'Albufera				 s'Albufereta			

Galls

Serapias lingua

L.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula *Serapis*, que era el Déu egipci de la fertilitat. L'espècie agafa el nom de la paraula *lingua* que vol dir llengua, per la forma del label.

Altres sinònims: *Serapias laxiflora* var. *columnae* Rchb. fil.; *S. parviflora* var. *columnae* (Rchb. fil.) Ascherson & Gräbner; *S. columnae* (Rchb. fil.) Lojacono; *S. excavata* Schelchter.

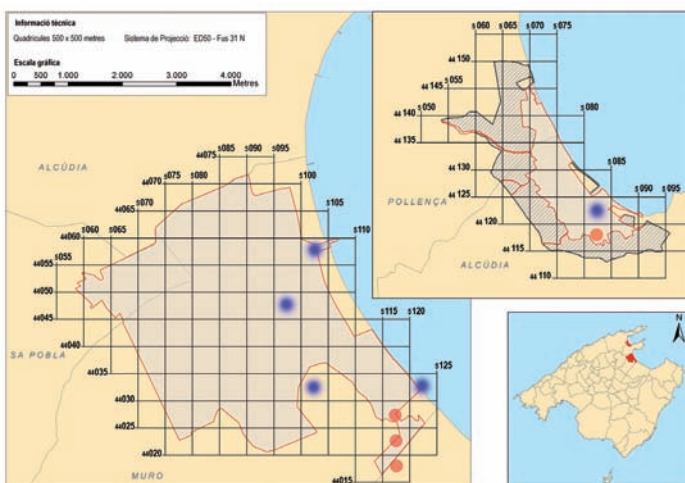
Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Cabrera.

Època de floració: A Mallorca des de l'abril al juny. A s'Albufera i s'Albufereta es comencen a veure les primeres flors a darreries de març.

Hàbitat: Prats, pinars aclarits, ullastrars i comunitats de plantes anuals, sobretot a terrenys argilosos. És més aviat escassa a s'Albufera, on es troba al Comú de Muro a àrees de dunes fòssils més compactades i amb terres primes i argiloses. A s'Albufereta hi ha cites recents (de la dècada del 2.000) al Turonet.

Característiques: El gènere *Serapias* es caracteritza per tenir les flors erectes de colors porpra (o violàcies) i el label central en forma de llengua. En aquesta espècie les bràctees són més curtes que el casc, que és horitzontal, amb el label ample, llarg i presenta una coloració generalment més viva i contrastada que *S. parviflora*.

El detall més important, però, no està a la vista: a l'interior de la cavitat estigmàtica, el label presenta una callositat obscura en forma de gra de cafè.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		○	○	○							
■ Illes Balears			● s'Albufera			○ s'Albufereta					

Gallets

Serapias parviflora Parl.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula *Serapis*, qui era el Déu egipci de la fertilitat. El nom de l'espècie es basa en la paraula *parviflora*: amb floretes, o de flors petites.

Altres sinònims: *Serapias occultata* var. *columnae* Gay ex Cavalier; *S. elongata* Todaro; *S. mascaensis* H. Kretzschmar, G. Kretzschmar & C.A.J. Kreutz.

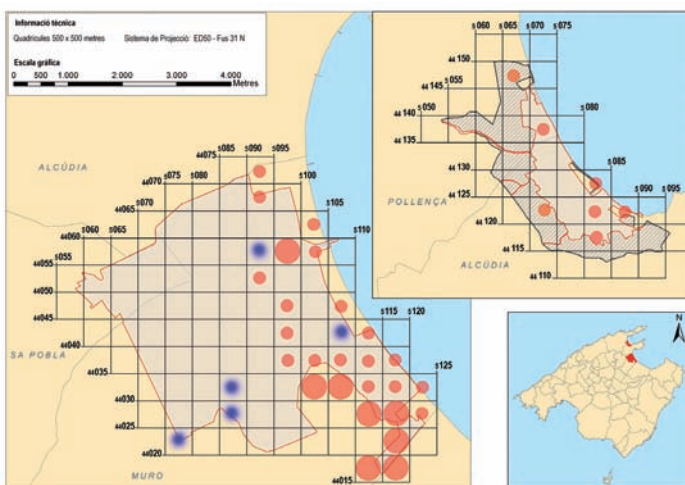
Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània meridional.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera, Dragonera.

Època de floració: A Mallorca de març a juny. A s'Albufera i a s'Albufereta floreixen a partir dels darrers dies de març.

Hàbitat: Pinars, garrigues i comunitats de plantes anuals, sobretot a sols més arenosos. A s'Albufera és fàcil d'observar al Comú de Muro, a ses Puntes i al Cibollar, essent molt abundant a la zona de Son Bosc. A s'Albufereta està ben distribuïda per tota la part interior de la barra dunar, així com al Turonet i a Ses Rocasses. Les majors concentracions es situen a la zona d'Es Grau.

Característiques: Es tracta d'una de les espècies d'orquíidies més freqüents però que menys criden l'atenció. Té una espiga amb poques flors dirigides cap amunt i es caracteritzen per tenir el label petit i curt (més o menys de la mateixa mida del casc), normalment aferrat a l'ovari, com si anés dirigit cap enrera.

A diferència de *S. Lingua* L., les bràctees són més o menys tan llargues com el casc, i a l'interior de la cavitat estigmàtica el label presenta dues callositats obscures, petites i paral·leles.

Té formes de transició amb *S. Lingua* L., espècie amb la que conviu i hibrida (*Serapias x todaroi* Tin).

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		●	●	●							

■ Illes Balears ● s'Albufera ○ s'Albufereta

Galls grossos

Serapias vomeracea

(N.L.Burman) Briquet.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula Serapis, qui era el Déu egipci de la fertilitat. El nom de l'espècie fa referència a la forma del label, que sembla una rella d'arada.

Altres sinònims: *Serapias lancifera* St. Amand; *S. pseudocordigera* (Sebastiani) Moric; *S. lomgipetala* (Tenore) Pollini; *S. cordigera* *sup.* *vomeracea* (N.L.Burman) Sundermann; *S. vomeracea* *subs.* *lomgipetala* (Tenore) H. Baumann & Künkele.

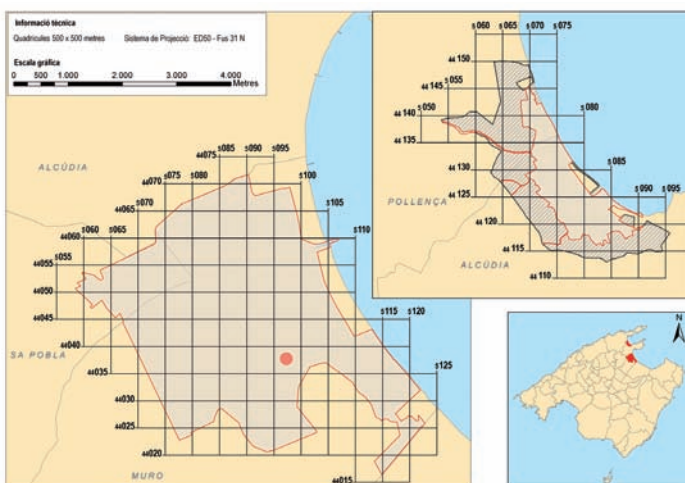
Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània atlàntica.

Distribució per illes: Mallorca.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Època de floració: A la península Ibèrica de darreries de març a juny. A s'Albufera, que per ara és l'única localitat on s'ha trobat a les Balears, floreix dins dels darrers dies d'abril.

Hàbitat: Pinars, garrigues, àrees arenoses properes a dunes amb abundància de plantes gramínies. A s'Albufera sols s'ha observat a la zona de ses Puntes.

Característiques: Aquesta espècie va ser detectada al 2.010 i 2.011, però des de llavors no s'ha tornat a observar. És semblant a un gallet *S. parviflora* Parl. però més alta, robusta i notablement més grossa. De coloració vermellosa obscura, té el label ample, llarg i amb pèls grossos des del coll fins a mitjan llengua. Les bràctees florals són molt més llargues que el casc de la flor i presenta dues arrugues fosques una mica convergents al label, dins la cavitat estigmàtica.

Sol estar sola o en grups de pocs exemplars.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
			●	●							
■ Illes Balears			● s'Albufera		○ s'Albufereta						

Mosques grosses

Himantoglossum robertianum

(Loiseleur) P. Delforge.

Etimologia: El nom del gènere ve de les paraules *imanto*:- corretja i *-glòssa*: llengua, per la forma allargada del label. L'espècie està dedicada a G.N. Robert, botànic francès (1.776-1.857).

Altres sinònims: *Barlia robertiana* (Loiseleur) Greute.

Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània.

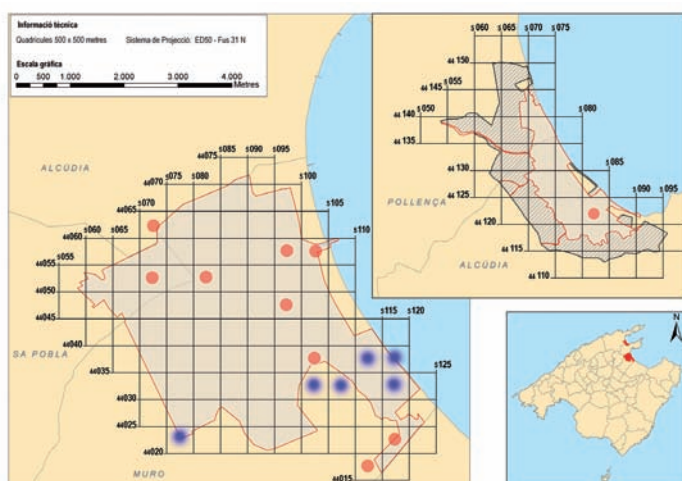
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera, Dragonera, Cabrera.

Època de floració: A Mallorca des del gener a l'abril. A s'Albufera i s'Albufereta es poden veure florides a partir de la primera setmana de febrer.

Hàbitat: Marges de camins boscos aclarits i llocs oberts. A s'Albufera es poden veure alguns peus al bosc de galeria, a s'Oberta, a Ses Puntes i als pinars del Comú de Muro (on és més abundant). És molt abundant als camps sense conrear dels voltants de Son Bosc. En la dècada del 1.990 hi ha cites a Ses Eres. A s'Albufereta sols s'ha observat al Pinaret.

Característiques: Aquesta és l'espècie d'orquídia més grossa dels nostres camps (pot arribar fins als

50 cm d'alçada), és per tant molt fàcil de reconèixer només per la seva mida i robustesa. Les fulles són grosses, amples i ovalades, i desenvolupa una tija gruixuda que té un raïm de flors molt dens i atapeït. Les flors tenen colors rogencs o liles (algunes vegades poden ser blanques) i són bastant grans, de formes complicades i amb un gran label lobulat.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
●	○	○	○	■							■
■ Illes Balears				● s'Albufera	○ s'Albufereta						

Caputxina

Anacamptis pyramidalis

L.C.M. Richard.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Anacamptos* que vol dir “corbada cap enrera” en referència a la posició dels pol·linis. L'espècie *pyramidalis* fa referència a la forma triangular o cònica de la floració.

Altres sinònims: *A. Brachystachys* (D'Urville) Boissier; *A. tanayensis* (Chenevard) Soó; *A. urvilleana* Sommier & Gatto.

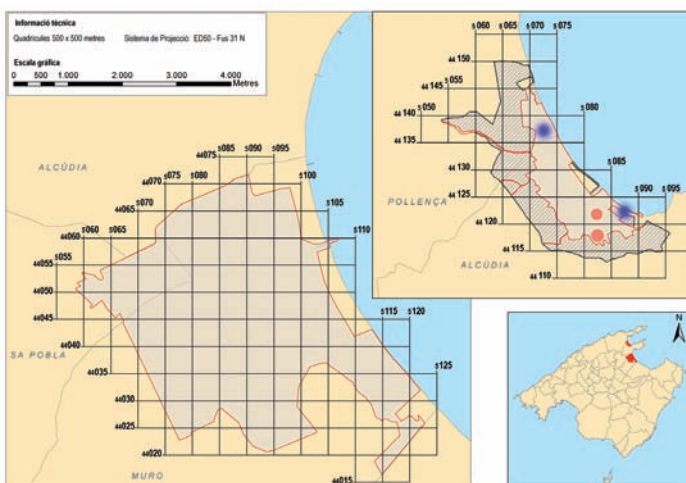
Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània-Atlàntica.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera, Cabrera i illots.

Època de floració: A Mallorca des del febrer al juliol. A s'Albufereta comencen a florir dins de la segona setmana d'abril.

Hàbitat: Prats, garrigues i boscos aclarits. A s'Albufereta és present, de manera escassa, al Pinaret i al Turonet. Hi ha cites no actuals (de la dècada de 1.990) a Sa Marina i a Can Cullerassa.

Característiques: Aquesta orquídia és de mida variable, però en general són grosses i altes, ben visibles per la coloració morada, rosa o blanca, ben cridanera.

La inflorescència és cònica, densa i formada per moltes flors. Aquestes tenen el label dividit en tres lòbuls de mida semblant i clarament divergents els dos laterals.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

■ Illes Balears ● s'Albufera ○ s'Albufereta

Orquídia de prat

Anacamptis robusta

(T. Stephenson) R.M. Bateman.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Anacamptos* que vol dir “corbada cap enrera” en referència a la posició dels pol·linis. L'espècie agafa el nom de la paraula robusta que vol dir sòlida, vigorosa...

Altres sinònims: *Orchis robusta* (Stephenson) Gözl & H.R. Reinhard; *O. palustris* var. *robusta* Stephenson; *O. palustris* subs. *robusta* (Stephenson) Sundermann; *Anacamptis palustris* subs. *robusta* (Stephenson) R.M. Bateman, Pridgeon & M.W. Chase.

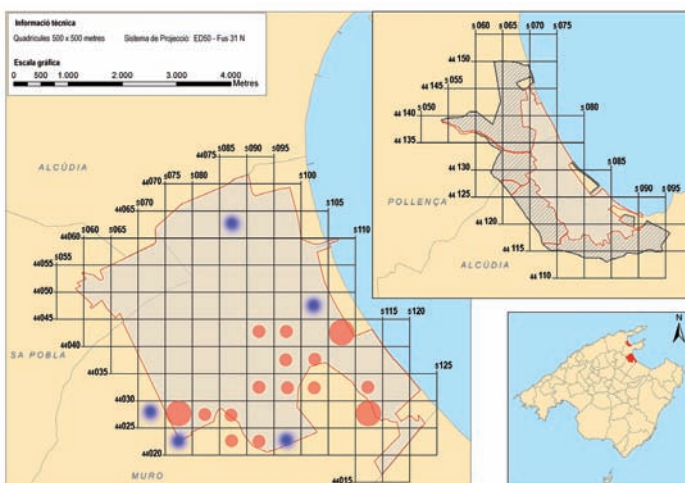
Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània occidental (illa de Mallorca i dues localitats del nord d'Àfrica).

Categoria IUCN: Vulnerable. Legalment protegida a les Balears i inclosa al *Catàleg Balear d'Espècies Protegides* (Decret 75/2.005 de 8 de juliol)

Plantes Legalment Protegides al Catàleg Balear d'Espècies Protegides.

Distribució per illes: Mallorca.

Època de floració: A s'Albufera comencen a florir dins la primera setmana d'abril i es poden veure poncelles fins a començaments de juny.

Hàbitat: Prades dunars, aiguamolls i herbassars humits de l'interior i voltants de s'Albufera de Mallorca. Evita zones permanentment inundades preferint sobretot els marges dels camins, malacons o zones poc elevades que toquen prats i canals.

A les zones de Sa Font, Amarador i Ses Puntes hi ha varies àrees inconnexes amb poblacions que fluctuen notablement d'un any a l'altre. La zona de Son Bosc acull una part molt important de la població total, així com la totalitat dels rars híbrids entre aquesta espècie i l'*O. fragans*: les *Anacamptis x albuferensis* Bateman & Hollingsworth.

En la dècada del 1.990 foren citats petits nuclis (actualment desapareguts) al camí dels Senyals. A hores d'ara, aquesta espècie sols s'ha citat a la zona de s'Albufera de Muro i a dues localitats d'Alger i del Marroc, al nord d'Àfrica.

Característiques: És relativament gran i la tija pot arribar a sobrepassar clarament el metre d'alçada si viu entre la vegetació espessa. Té un raïm de flors purpurines amb el label ample, amb els lòbuls laterals notablement caiguts i un esperó gruixut, cònic i més o menys horitzontal. La coloració general és lila morada, amb la part central del label més clara i puntejada de color més fosc, però es troben també exemplars aïllats de flors rosades i, molt més rars, de flors blanques amb punts morats.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
			●	●	●						

■ Illes Balears

● s'Albufera

○ s'Albufereta

Caputxina tacada

Orchis intacta

Link.

Etimologia: El gènere ve de la paraula grega Orchis que vol dir testicle, en referència a la forma dels tubercles. L'espècie agafa el nom de la paraula *intacta* que vol dir intacta, sencera, pura...

Altres sinònims: *Satirium maculatum* Desfontaines; *Neotinea intacta* (Link) Rchb.; *Neotinea maculata* (Desfontaines) Stearn; *Aceras densiflora* Boissier; *Aceras intacta* Rchb.

Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània.

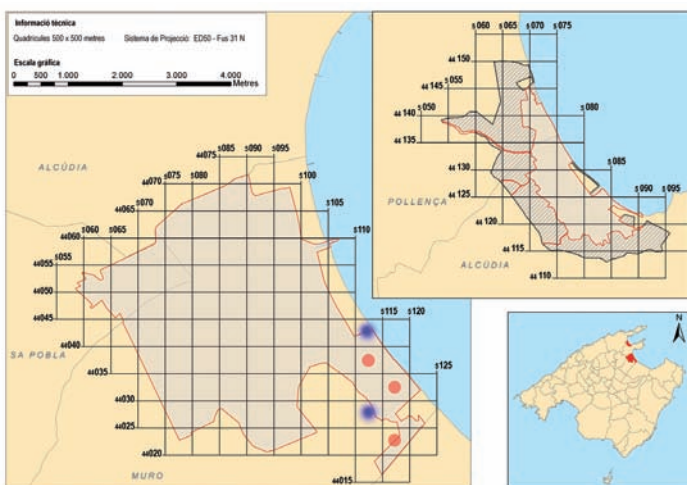
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera.

Època de floració: A Mallorca des del març al juny. A s'Albufera es solen veure florides dins la darrera setmana de març.

Hàbitat: Pinar, garriga, matollar alt i bosc obert. A s'Albufera és molt escassa i sols s'ha trobat en dues petites àrees del Comú de Muro.

Característiques: Orquídia molt característica per les taques de color morat que presenta principalment a les fulles. Sol passar desapercebuda per la petita

mida i per viure amagada entre la vegetació espessa. Les fulles basals són àmpliament lanceolades i les superiors són més petites i abracen la tija. Les flors són molt petites, de color blanc amb pinzellades de color púrpura, agrupades en una densa mota i solen estar dirigides totes cap al mateix costat.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		●	●	●	■						

■ Illes Balears ● s'Albufera ○ s'Albufereta

Abelletes

Orchis conica

Scop.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Orchis* que vol dir testicle, en referència a la forma dels tubercles. L'espècie agafa el nom de la paraula *conica*: en forma de con.

Altres sinònims: *Orchis pusilla* D. Tyteca; *O. tridentata* Scop subsp. *lactea* Poiret; *Neotinea tridentata* subs. *conica* (Willdenow) R.M. Bateman, Pridgeon & M.W. Chase.

Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània occidental.

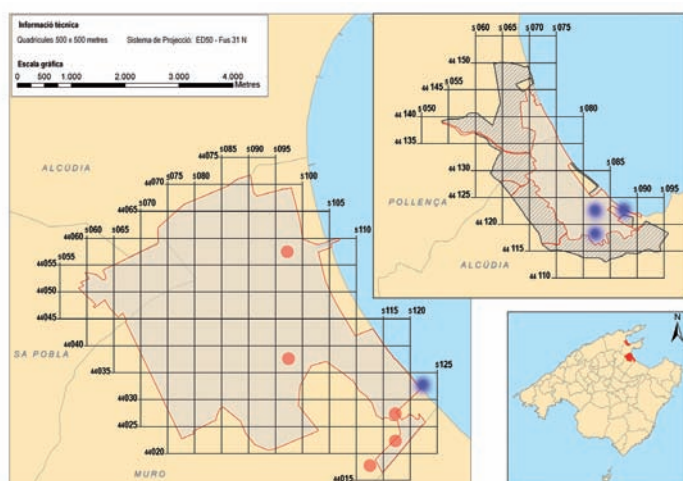
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca. Menorca.

Època de floració: A Mallorca des del febrer al juny. A s'Albufera floreixen dins la primera o segona setmana de febrer.

Hàbitat: Boscos clars i garrigues. Prats a llocs calents. A s'Albufera és molt escassa i es troba a tres petites zones de Ses Puntes i del Comú de Muro. A s'Albufereta hi ha cites de la dècada del 1.990 a les zones d'Es Grau, el Turonet i a Sa Marina.

Característiques: De mida petita, aquesta és la primera espècie del gènere *Orchis* que floreix durant

l'any. La trobarem coexistent amb diverses espècies d' *Ophrys* i *Serapias*. Desenvolupa una inflorescència compacta de flors blanques però amb el label tacat de púrpura. Aquest label està profundament dividit en tres lòbuls. Sense ser molt abundant es troba amb relativa facilitat a Mallorca i Menorca.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

■ Illes Balears ● s'Albufera ○ s'Albufereta

Abellera olorosa

Orchis fragans

Pollini.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Orchis* que vol dir testicle, en referència a la forma dels tubercles. L'espècie agafa el nom de la paraula *fragans* que vol dir olorosa, perfumada.

Altres sinònims: *O. coriophora* subs. *fragans* (Pollini) Sudre; *O. cassidea* M. Bieb; *Anteriorchis coriophora* subs. *fragans* (Pollini) Jacquet; *Anacamptis coriophora* subs. *fragans* (Pollini) R.M. Bateman, Pridgeon & M.W. Chase.

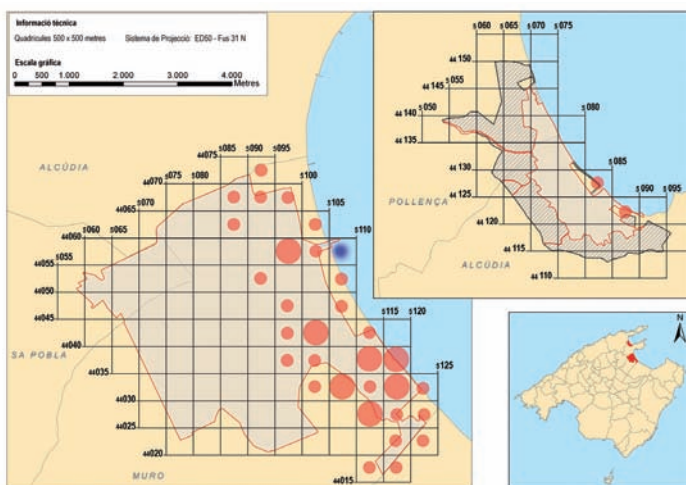
Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera.

Època de floració: A Mallorca de març a juny. A s'Albufera i s'Albufereta comencen a florir dins la segona setmana d'abril.

Hàbitat: Garrigues i àrees obertes. És una de les orquídia més abundants de s'Albufera. Es pot veure al Comú de Muro, al Cibollar, a Ses Punes, a Sa Roca, a Amarador... a voreres de camins, com el dels Senyals i de Ses Punes, així com a la zona de Son Bosc, on forma el rar híbrid amb l'orquídia de prat *O. robusta*, l'abans esmentada *Anacamptis x albuferensis* Bateman

& Hollingsworth o també *Anacamptis x timbali* H. Kretzchmar, Eccarius & H. Dietrich. A s'Albufereta actualment sols és present, i de manera escassa, a la part posterior de la zona dunar i a Sa Marina.

Característiques: Aquesta petita orquídia es caracteritza per fer un raïm compacte de flors d'un color variable: des d'un verd rosat a vermell fosc o púrpura, amb una agradable olor dolça que recorda la vainilla o la mel. Les flors tenen un esperó dirigit cap avall tan llarg com el label. Les fulles són estretament lanceolades, que surten tan a la base com a la tija. Viu a sols secs.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
			○	○	○						

■ Illes Balears ● s'Albufera ○ s'Albufereta

Abellera vera

Orchis italica

Poiret.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Orchis* que vol dir testicle, en referència a la forma dels tubercles. L'espècie agafa el nom de la paraula *italica*: d'Itàlia.

Altres sinònims: *Satirium maculatum* Desfontaines; *Neotinea intacta* (Link) Rchb.; *Neotinea maculata* (Desfontaines) Stearn; *Aceras densiflora* Boissier; *Aceras intacta* Rchb.

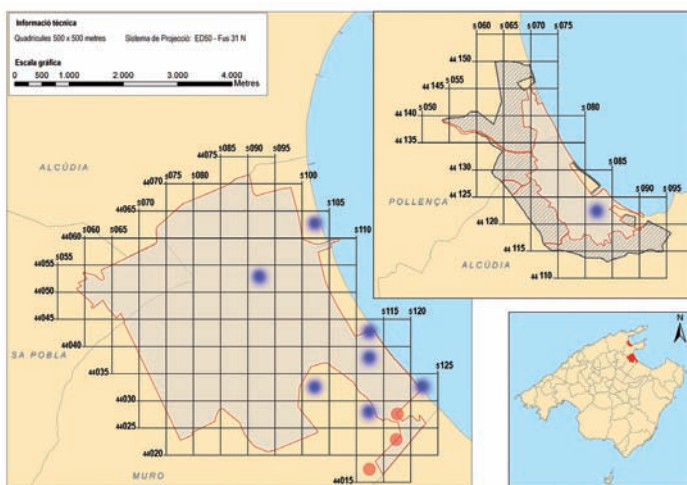
Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània meridional.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa.

Època de floració: A Mallorca des del febrer al maig. A s'Albufera s'anoten les primeres flors dins la primera setmana de març.

Hàbitat: Matollars, boscos poc densos. A s'Albufera és molt escassa, havent-hi solament varies petites poblacions aïllades al Comú de Muro. Ha estat citada en la dècada del 1.990 a s'Oberta, a Sa Roca i a Son Bosc. A s'Albufereta hi ha cites no recents (també de la dècada del 1.990) a la zona del Pinaret.

Característiques: Orquídia fàcil de diferenciar per la seva notable mida i per les fulles basals de marge marcadament ondulat. Les flors estan agrupades formant una inflorescència cònica i densa, generalment de color lila clar però que pot anar des del blanc fins al morat fluix. El label està molt lobulat, els laterals són aguts i el central és triangular profundament dividit en dos lòbuls secundaris separats per una dent. Tot plegat, cada flor sembla un follet polissó i somrient, amb un penis allargat.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		●	●								
■ Illes Balears		● s'Albufera		○ s'Albufereta							

Mosques d'ase

Ophrys apifera

Hudson.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophrys*: serp. L'espècie deriva de les paraules *api*:- d'abella i *-fera*: portadora.

Altressinònims: *O. arachnites* Miller, *O. aquisgranensis* Kaltemb., *O. ripaensis* Porta, *O. botteronii* Chodat, *O. jurana* Neuburger, *O. trollii* Hegetschw, *O. friburgensis* (Freyhold) Nägeli, *O. bicolor* Nägeli.

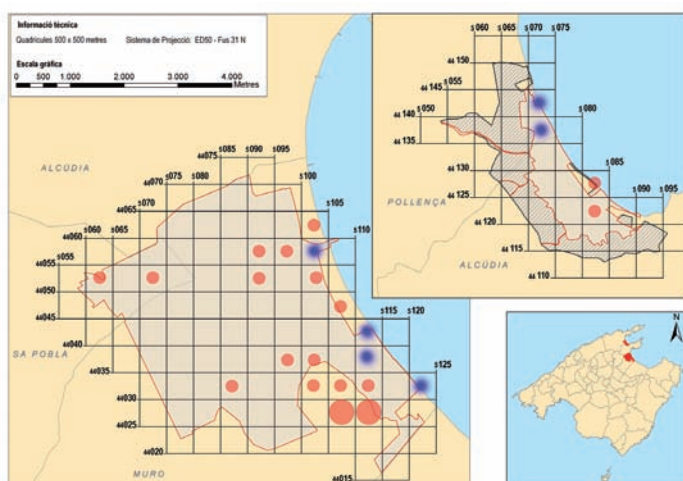
Distribució general (Fitogeografia): Pluriregional.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Dragonera.

Època de floració: A Mallorca de març a juny. A s'Albufera i s'Albufereta es poden veure florides des de mitjan abril.

Hàbitat: Boscos, garrigues i llocs humits. A s'Albufera ocupa petites àrees disperses al bosc de galeria, a Ses Punes, al Comú de Muro i a la reduïda zona de garriga embassada d'Amarador. És molt abundant, en canvi, a la zona propera de Son Bosc. En la dècada de 1.990 també va ser citada a s'Oberta. A s'Albufereta és present de manera dispersa a la zona d'Es Grau, als voltants de les cases de s'Albufereta, amb individus

aïllats cap a la zona del Pinaret. Amb anterioritat (en la dècada del 2.000) ha estat citada a la zona de Can Cullerassa.

Característiques: Aquesta és la espècie del gènere *Ophrys* més gran que hi ha a les illes, podent arribar als 50 cm d'alçada. Les flors tenen els sèpals rosats (algunes els tenen blancs) i el label molt arrodonit amb un dibuix complex de línies concèntriques. Prefereix els sòls una mica humits.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
			○	○							

■ Illes Balears ● s'Albufera ○ s'Albufereta

Borinot

Ophrys balearica

P. Delforge.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophrys*: serp. L'espècie, *balearica*, fa referència a les Balears.

Altres sinònims: *O. bertolonii* f. *triloba* Renz.

Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània (Baleàrica).

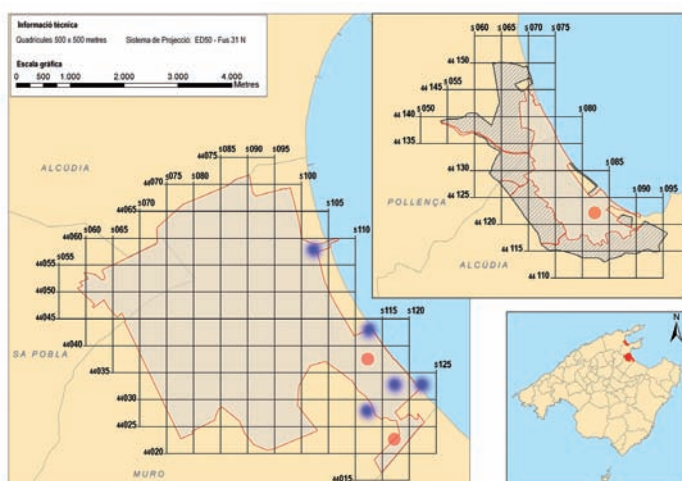
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera, Dragonera.

Status: Endèmica de les Illes Balears.

Època de floració: A Mallorca de març a juny. A s'Albufera i s'Albufereta s'ha anotat la floració a partir de la primera setmana d'abril.

Hàbitat: Garrigues i pinars. A s'Albufera sols s'ha observat (de manera intermitent) a les clarianes dels pinars del Comú de Muro i a la zona de Son Bosc, essent molt escassa. També ha estat citada a s'Oberta en la dècada del 1.990. A s'Albufereta també és molt escassa i sols s'ha citada a la zona del Pinaret.

Característiques: Aquesta és una orquídia endèmica de les Balears. Es reconeix pel seu gran label de color fosc cobert d'una pelussa curta que a les vores és d'una coloració rogenca. La màcula és una taca violàcia i brillant, algunes vegades envoltada en una estreta línia blanca i molt variable en la seva forma: sovint lobulada, presenta figures quadrades, rodones... Els sèpals són rosats i destaquen en gran mesura sobre la coloració fosca general.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
			●								

■ Illes Balears

● s'Albufera

○ s'Albufereta

Mosques petites

Ophrys bombyliflora

Link.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophirys*: serp. L'espècie deriva de les paraules *bombyli*:- en forma de mosca o abellot i *-flora*: flor.

Altres sinònims: *O. tabanifera* Willdenow, *O. distoma* Bivona-Bernadi, *O. canaliculata* Viviani, *O. hiulca* Mauri.

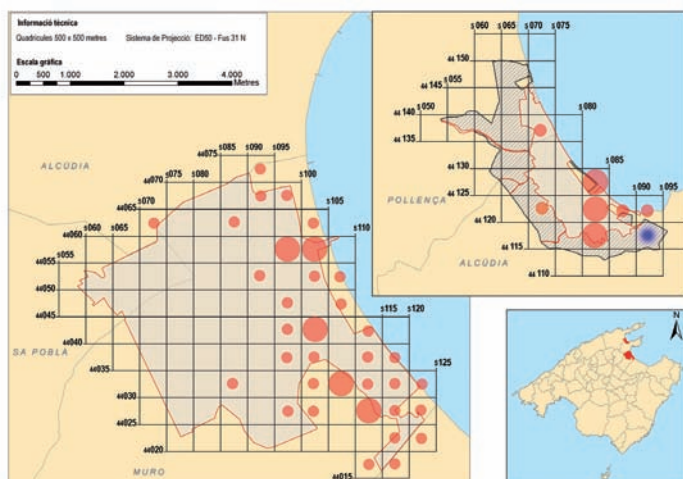
Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera, Cabrera.

Època de floració: A Mallorca des del febrer al maig. A s'Albufera i a s'Albufereta es solen veure les primeres flors a començaments de març.

Hàbitat: Boscos aclarits, comunitats de plantes anuals. És una altra de les espècies molt abundants a s'Albufera amb concentracions notables al Comú de Muro, a Son Bosc i a les àrees més seques del Cibollar. També és present, de manera més dispersa, a Sa Roca i Ses Punes. A s'Albufereta és la espècie més abundant. Presenta importants poblacions als voltants d'Es Grau, al Pinaret i al Turonet. També a Can Cullerassa, Ses Rocasses i a la zona de Sa Marina.

Característiques: És l'orquídia amb la flor més petita de la nostra flora però que, en canvi, presenta les fulles notablement grosses, de forma lanceolada. Té un label que no arriba a un centímetre de llargada i és de forma arrodonida i globosa (recorda a un petit escarabat), de color bru fosc amb una taca central que pot estar bipartida.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

■ Illes Balears ● s'Albufera ○ s'Albufereta

Barretet bord

Ophrys vasconica

(O. Danesch & E. Danesch) P. Delforge.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophrys*: serp. L'espècie, *vasconica*, ve de Gascunya, una àrea d'Occitània.

Altres sinònims: *O. fusca subsp. vasconica* O. Danesch & E. Danesch; *O. xbrigittae* H. Baumann.

Distribució general (Fitogeografia):

Submediterrània nord occidental.

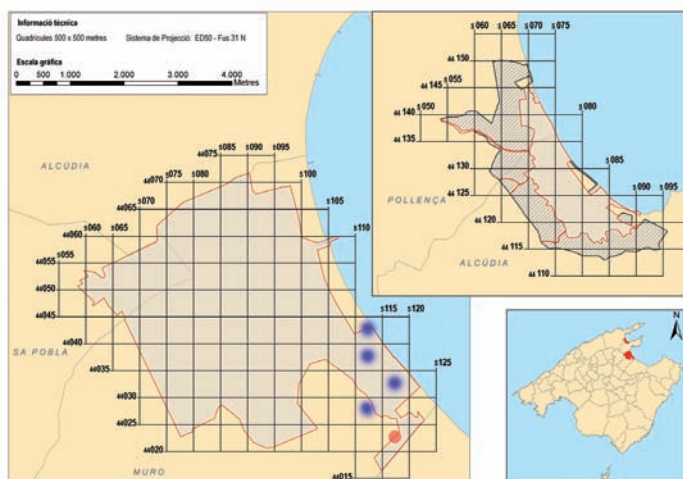
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera.

Època de floració: A Mallorca des del març al maig. A s'Albufera ha estat anotada a partir de les darreres setmanes de març.

Hàbitat: Garrigues, boscos clars, des de llocs de mitja ombra fins a llocs plenament exposats a la llum. A s'Albufera és escassa i solament amb presència al Comú de Muro. També ha estat citada en la dècada del 1.990 a la zona de Son Bosc.

Característiques: Aquesta espècie té unes flors amb un gran label trilobulat i doblegat sobre ell mateix, que recorda un guant de boxa, amb una pelussa

blanquinosa. La base de la cavitat estigmàtica és lleugerament acanalada. La part de dalt del label és virada, amb una destacada línia blanca (o pàl·lida) al centre, formant la lletra W, essent aquest un caràcter cridaner i fàcil d'identificar.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

■ Illes Balears

● s'Albufera

○ s'Albufereta

Mosques negres

Ophrys bilunulata

Risso.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophrys*: serp. L'espècie fa referència a la forma de les dues àrees blanques (o clares) del final de la màcula i deriva de les paraules *bi*:- dues i *-lunulata*: de lúnula (figura corba que té la lluna en la seva fase creixent o minvant).

Altres sinònims: *O. flavipes-fusca* auct. Estudis recents l'equiparen a l'*O. marmorata* Foelsche & Foelsche.

Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània occidental.

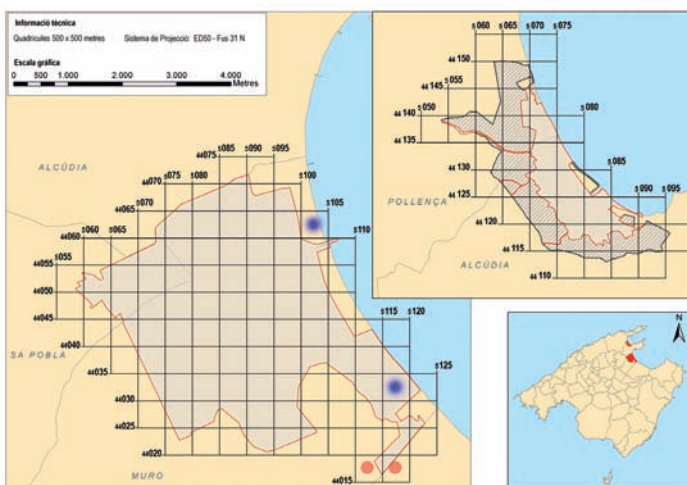
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca.

Època de floració: A Mallorca des del març al maig. A s'Albufera també s'han anotat les primeres floracions dins les darreries de març.

Hàbitat: Prats, garrigues i boscos aclarits. A s'Albufera és molt escassa i sols ha estat anotada al Comú de Muro i a la zona de la de Ses Punes.

Característiques: Pertany al grup d'*Ophrys fusca* en el què, fins fa poc, hi estava tractada com una subspècie.

El label, que és de coloració viva i d'aspecte que recorda el marbre, està relativament caigut cap avall, amb un solc longitudinal molt marcat. Es caracteritza per tenir l'escot de la cavitat estigmàtica sense pèls (o amb molt pocs).

Un altre detall important és que té la màcula relativament curta i no sol arribar a la separació (sinus) dels lòbuls laterals però, en canvi, aquesta entra clarament fins dins de la cavitat estigmàtica, tenyint de color el coll de la flor. La majoria de les flors presenten una línia ampla (de més d'1 mm) de color groc per tota la vorera del label.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		●	●	■							

■ Illes Balears ● s'Albufera ○ s'Albufereta

Mosquetes

Ophrys fabrella

Paulus & Ayasse ex Delforge.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophrys*: serp. L'espècie fa referència al pol·linitzador, l'abella *Andrena fabrella* Pérez.

Altres sinònims: *Ophrys* "(fabrella-) fusca" H.F. Paulus nom. Prov.; *Ophrys funerea* auct. non Viviani.

Distribució general (Fitogeografia): Endèmica de les Balears.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

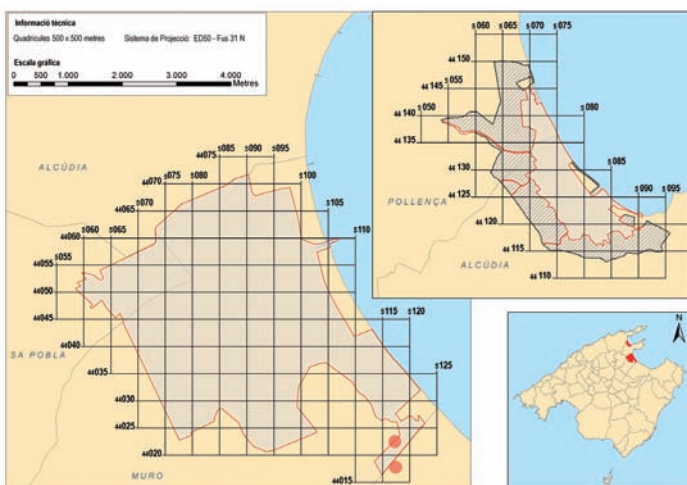
Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera.

Status: Endèmica de les Illes Balears.

Època de floració: A Mallorca de darreries de març fins el maig. A s'Albufera també s'han anotat les primeres floracions dins les darreries de març.

Hàbitat: Garrigues de sòls pobres i prims. A s'Albufera és molt escassa i sols ha estat anotada al Comú de Muro.

Característiques: Pertany al grup d'*Ophrys migoutiana* H. Gay, i és molt propera a *O. bilunulata* Risso, de la que sembla provenir evolutivament. La

floració és tardana, amb poques flors de mida molt petita, més o menys agrupades al cap d'alt d'una tija molt prima, relativament llarga i nua.

El label és ample i pla, amb els lòbuls aixecats i ben visibles, mostrant els sinus ben oberts. La màcula és curta, de colors blavosos. Té abundants pèls petits de color blanquinós, escampats arreu i una clara línia groga que envolta el label i els lòbuls laterals.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		●	■	■							

■ Illes Balears

● s'Albufera

○ s'Albufereta

Mosques negres

Ophrys forestieri

(Reichenbach fil.) Lojacono.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophrys*: serp. L'espècie està dedicada al botànic francès De Forestier.

Altres sinònims: *O. fusca* var. *Forestieri* Rchb.fil.

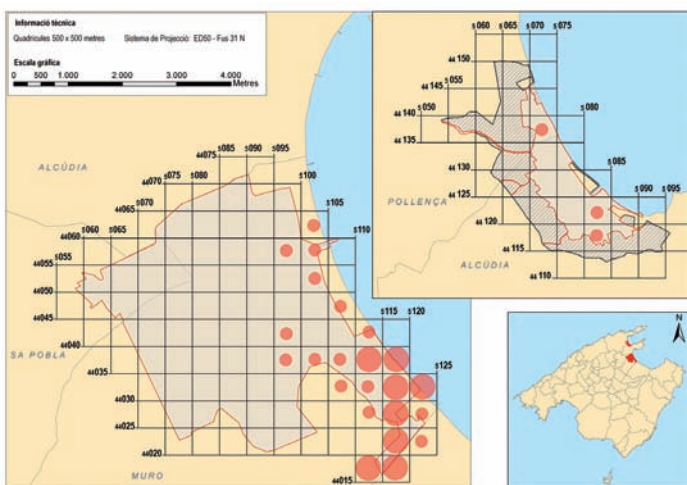
Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània i submediterrània occidental.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Època de floració: A Mallorca des del desembre a l'abril. A s'Albufera també són primerenques i ja se'n detecten algunes de florides a darreries de desembre. A s'Albufereta sembla que són més tardanes i es comencen a veure al febrer.

Hàbitat: Prats, garrigues i boscos aclarits. A s'Albufera es troba dispersa (però abundant) pel Comú de Muro i, més escassa, per la zona de Ses Puntes. En un passat recent (en la dècada del 1.990) ha estat citada a la zona de la restinga que separa la mar de la zona del Cibollar, actualment una àrea del tot urbanitzada. A s'Albufereta és present als voltants d'Es Grau, al Pinaret, al Turonet i a la zona de Can Cullerassa.

Característiques: Pertany també al grup d'*Ophrys fusca* en el que fins fa poc hi estava tractada com una subspècie. És de floració primerenca, amb flors de mida relativament mitjana i el label lleugerament ample, de color fosc apagat amb tons cendrosos, rogencs i groguencs però deslluïts, amb abundant pelussa, sobretot a l'entrada de la cavitat estigmàtica, que és d'un blanc molt cridaner.

La màcula és relativament llarga i la separació entre els lòbuls laterals i centrals (sinus) és molt estreta. El label és convex i molt corbat a la punta, amb la cara inferior que, a vegades, es presenta de coloració rogenca.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
											
 Illes Balears			 s'Albufera			 s'Albufereta					

Mosques negres

Ophrys arnoldii

P. Delforge.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophrys*: serp. L'espècie agafa el nom del botànic català J.E. Arnold.

Altres sinònims: *O. attaviria* auct. non Rückbrodt & Wenker.

Distribució general (Fitogeografia): Meitat oriental de la Península Ibèrica, illes Balears i part de la França mediterrània.

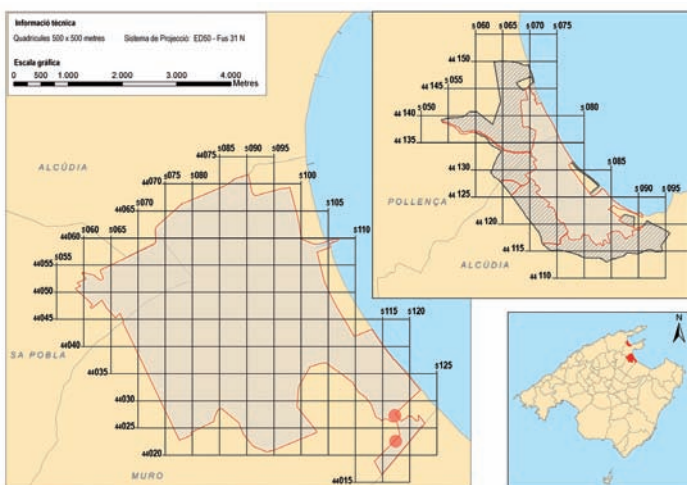
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Eivissa.

Època de floració: A Mallorca de l'abril al juliol. A s'Albufera es comencen a veure a darreries de març.

Hàbitat: Garrigues seques i boscos aclarits. A s'Albufera es escassa i es troba dispersa pel Comú de Muro.

Característiques: És una planta robusta, amb flors relativament grosses, que pertany al grup d'*Ophrys funerea*. El label és convex, sovint penjant, amb grops o bonys petits i arrodonits damunt la màcula, mostrant una gran taca grisa envoltada d'un marge blanc que descriu una "W" sovint dividida, en la part central, per

un solc marró (o fosc) que sol arribar fins (o quasi) a la cavitat estigmàtica. L'entrada d'aquesta està farcida de pèls curts i molt blancs. Els pètals sovint són de coloració bruna.

S'assembla molt a les *O. forestieri* Rchb.fil. Lojacono, però té els label més gros, generalment més fosc, i, sobretot, una floració netament més tardana.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
			●	●	■						
■ Illes Balears			● s'Albufera		○ s'Albufereta						

Aranyera
Ophrys incubacea
Bianca.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophirys*: serp. L'espècie agafa el nom de la paraula *incubacea*, que vol dir de mida petita.

Altres sinònims: *O. atrata* Lindley, *O. aranifera* subs. *atrata* Arcangeli; *O. aranifera* subs. *incubacea* (Bianca) Soó.

Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània.

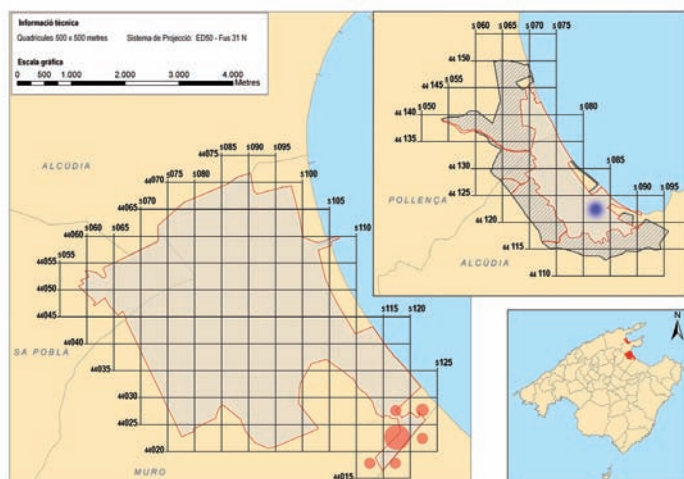
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Eivissa.

Època de floració: Des del març al maig. A s'Albufera i s'Albufereta també s'anoten les primeres flors dins la primera setmana de març.

Hàbitat: Garrigues i boscos aclarits. A s'Albufera és poc abundant i es troba al Comú de Muro. En la dècada del 1.990 fou citada a la zona de s'Oberta. s'Albufereta sols s'ha observat al Turonet.

Característiques: Aquesta és una planta que sovint passa desapercebuda per la coloració fosca, poc cridanera i perquè viu relativament amagada entre zones de vegetació herbàcia alta.

Una vegada detectada es pot reconèixer fàcilment perquè les vores del label i els lòbuls laterals estan plens de pèls llargs de coloració bruna i a la màcula presenta unes línies blavoses de reflexes metàl·lics amb forma de lletra H (o semblant).

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		○	○								
■ Illes Balears			● s'Albufera	○ s'Albufereta							

Mosques grogues

Ophrys lutea

Cavanilles.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophrys*: serp. L'espècie agafa el nom de la paraula *lutea*, que vol dir de coloració groga.

Altres sinònims: *O. vespifera* Brotero.

Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània

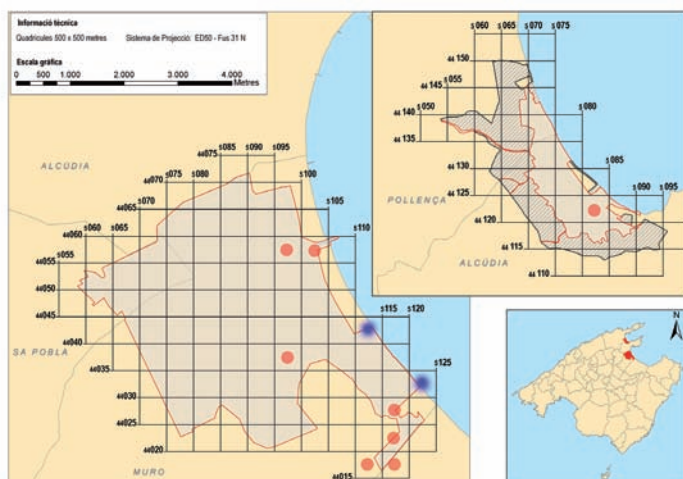
Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Cabrera.

Època de floració: A Mallorca des del març al juny. A s'Albufera i s'Albufereta també es solen anotar les primeres flors dins la primera setmana de març.

Hàbitat: Prats secs, garrigues, clarianes de pinars... A s'Albufera es troben alguns petits nuclis dispersos al Comú de Muro, a Ses Punes i al Cibollar. També ha estat citada en la dècada del 2.000 a la zona de s'Oberta. A s'Albufereta és present a la zona del Pinaret.

Característiques: Aquesta orquídia és fàcil identificar perquè la florté el label de color groc cridaner i una màcula gris blavosa amb àrees terroses. Els tèpals externs són de color verd groguenc. *L'Ophrys tenthredinifera* Willd. també té una vora groga al label, però és més estreta i els tèpals externs són de color rosa.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		○	○	■							

■ Illes Balears

● s'Albufera

○ s'Albufereta

Sabatetes, Mosques blaves

Ophrys speculum

Link.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophrys*: serp. L'espècie agafa el nom de la paraula *speculum*: mirall.

Altres sinònims: *O. ciliata* Bivona-Bernardi; *O. vernixia* subs. *ciliata* (Bivona-Bernardi) Del Prete.

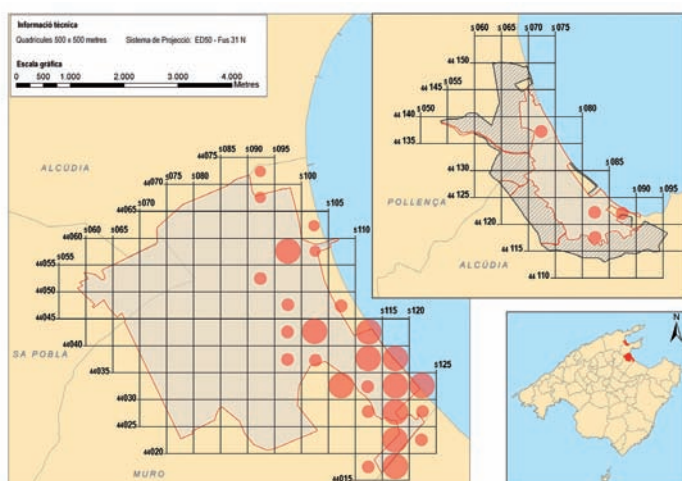
Distribució general (Fitogeografia) : Mediterrània.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera, Cabrera.

Època de floració: A Mallorca des del febrer al maig. A s'Albufera i s'Albufereta floreixen a partir de mitjans març.

Hàbitat: Prats secs i garrigues. A s'Albufera és abundant a les zones de pinars i garrigues del Comú de Muro, de Ses Puntes i de Son Bosc, així com a la zona del Cibollar. En la dècada del 2.000 fou citada a la zona de Sa Font, de s'Oberta i als camins d'Enmig i de Ses Puntes. A s'Albufereta és present a les zones seques i compactes d'Es Grau, voltants del Pinaret, del Turonet i de Can Cullerassa. També és present a la zona de Sa Marina.

Característiques: Són plantes petites que poden passar fàcilment desapercebudes. Una vegada localitzades són vistoses, amb un label central que té una gran taca blava molt brillant vorejada per un marge vellut de color marró. Els lòbuls laterals són grossos, allargats i de coloració groguenca. Algunes flors, però, semblen deslluïdes i de coloració general gris terrosa, sense els matisos metàl·lics al label.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		●	●	●							
Illes Balears		s'Albufera			s'Albufereta						

Mosques vermelles

Ophrys tenthredinifera

Willd.

Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Ophirys*: serp. L'espècie deriva de les paraules *tenthredini*:- insecte (una vespa) de la família dels *Tenthredinidae* i de *-fera*: portadora.

Altres sinònims: *O. grandiflora* Tenore; *O. limbata* Link; *O. neglecta* Parlatore; *O. villosa* Desfontaines.

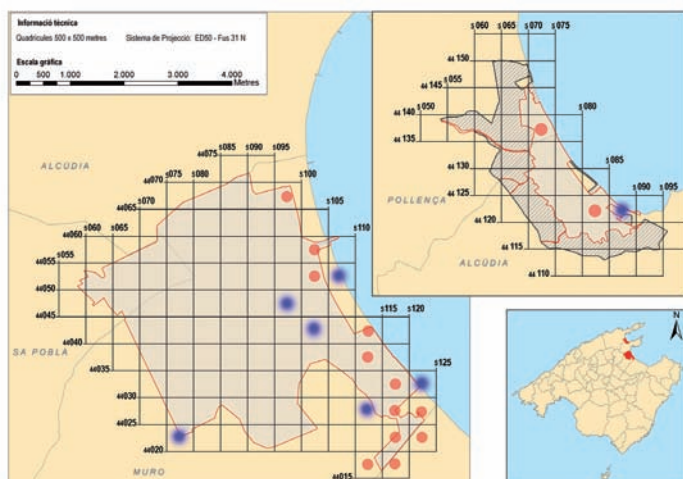
Distribució general (Fitogeografia) : Mediterrània.

Categoria IUCN: Poc preocupant.

Distribució per illes: Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera, Cabrera.

Època de floració: A Mallorca des del febrer al maig. A s'Albufera i s'Albufereta també s'anoten les primeres flors a mitjans de febrer.

Hàbitat: Boscos aclarits. A s'Albufera, sense ser molt abundant, és present al Comú de Muro, amb una petita població al Cibollar. En la dècada del 1.990 fou citada a Ses Puntes, Ses Eres, s'Oberta, la restinga del Cibollar (avui urbanitzada) i a Son Bosc. A s'Albufereta és present a la zona d'Es Grau, a les àrees obertes del Pinaret i també a Can Cullerassa. Amb anterioritat (en la dècada del 2.000) fou citada a Sa Marina.

Característiques: Aquesta orquídia és grossa i cridanera. Té els sèpals de color rosat que contrasten amb el label exterior de color groc, molt pelut i de forma quadrada o trapezoïdal. La punta del label està escotada, i a l'escot hi és present una petita protuberància que s'alça com un mugró.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	●	○	○								
■ Illes Balears				● s'Albufera		○ s'Albufereta					

Anacamptis x albuferensis

Bateman & Hollingsworth

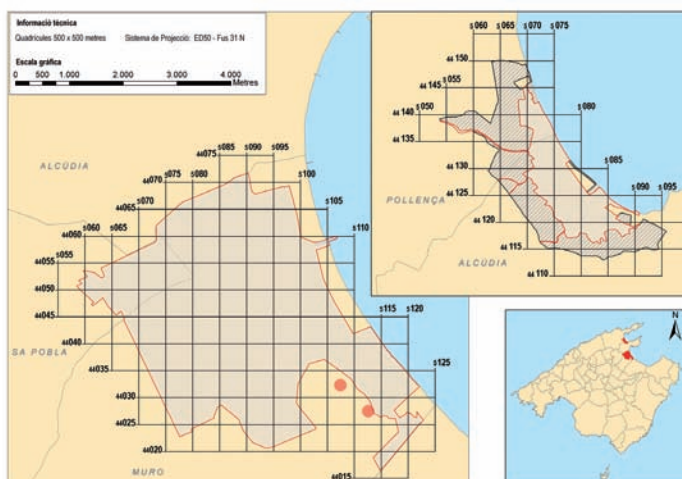
Etimologia: El nom del gènere ve de la paraula grega *Anacamptos* que vol dir “corbada cap enrere” en referència a la posició dels pol·linis. El nom de l'híbrid agafa el nom de s'Albufera.

Distribució general (Fitogeografia): Illa de Mallorca.

Època de floració: De darreries d'abril a darreries de maig.

Hàbitat: Prades dunars dels voltants de s'Albufera de Mallorca. Evita zones inundades. La zona de Son Bosc acull la totalitat de la població, fragmentada en dues àrees.

Característiques: De mida notable, la tija pot arribar al 35 cm. Té un raïm de flors petites de color púrpura variable amb el label ample, trilobulat i obert, molt tacat a la part central i a la cavitat estigmàtica. Té un esperó gruixut, cònic i més o menys horitzontal, tan llarg com el label. Les fulles són estretament lanceolades, que surten tan a la base com a la tija. Alguns exemplars emeten una lleugera olor agradable.

Fenologia florativa:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
			●	●							

■ Illes Balears

● s'Albufera

○ s'Albufereta

4. La problemàtica de les “fuscas”.

Les orquídies del gènere *Ophrys* que tenen el label de coloració fosca o bruna i els tèpals (sèpals i pètals) de coloració verdosa són molt semblants a primera vista. En moltes d'elles les diferències són molt petites i, per aquest motiu, molts dels botànics d'avui en dia no es posen d'acord en la seva classificació.

El botànic francès Pierre Delforge classifica a aquestes orquídies en els següents 11 grups: grup d'*Ophrys iricolor*, d'*O. fusca*, d'*O. funerea*, d'*O. attaviria*, d'*O. blitopertha*, d'*O. migoutiana*, d'*O. subfusca*, d'*O. lutea*, d'*O. atlantica* i grup d'*O. omegaifera*.

Solament el grup d'*O. fusca* té 11 espècies, entre les quals hi ha l'*O. bilunulata*, l'*O. fusca* i l'*O. forestieri*. A tot això, malgrat el mateix Delforge i la gran majoria d'autors i publicacions citen l'espècie *Ophrys fusca* a les illes Balears, els darrers estudis sobre la seva distribució la concreten solament a la part meridional de Portugal, part d'Extremadura i part d'Andalusia. Per aquest motiu, aquest tàxon no ha estat descrit com a espècie a aquesta petita guia.

Per ajudar a poder identificar-les correctament, els autors han elaborat una taula comparativa amb les principals característiques de les espècies presents, a més de l'*O. fusca*.

	Temporada	Flors	Pètals	Tija	
<i>O. forestieri</i>	De II a IV	Petites 1-5		De petita a mitjana	
<i>O. fusca</i> * No és present a les Balears	De III a V	Grosses (> 22mm)		Gruixuda	
<i>O. amoldii</i>	De IV a VII	Variables, més aviat grosses	Sovint de coloració bruna	Gruixuda	
<i>O. fabrella</i>	De III a IV	Molt petites	Tendència a tenir-los tancats o plegats	Molt prima i llarga	
<i>O. bilunulata</i>	De III a V	Variables, més aviat petites	Petits i espatulats	Normalment petita	
<i>O. marmorata</i>	De III a V	Petites		Normalment petita	
<i>O. dyris</i>	De III a V	Variables, més aviat grosses		Normalment gruixuda	
<i>O. vasconica</i>	De III a V	Variables, més aviat grosses		Normalment gruixuda	

	Label	Màcula	Lòbuls	Cavitat estigmàtica
	Ample i convexa, amb els sinus estrets. La punta és corbada, sovint de coloració rogenc	Llarga i sovint “virada”		Acanalada i plena de pèls blancs
	Amb uns relleus longitudinals a la base , vora la cavitat estigmàtica	Encesa, gris blavosa. Pèls grisencs	Sovint doblats o amagats baix del label.	Sovint barrada de coloració bruna
	Allargat i convexa, amb dues fileres de bonys arrodonits damunt la màcula	Gran taca grisa amb una W dividida per un solc marró que arriba a la cavitat estigmàtica.	Corbats cap avall i separats per un sinus notable.	Farcida de pèls molt blancs a l'entrada
	Curt (de 6 a 9,5 mm de llarg) ample i aplanat, amb una línia groga ben visible a la vora	Curta, lluent, no sol arribar als sinus. Sovint amb un solc al mig	Aixecats, separats i de forma romboide	Escotada, amb pelussa densa i petita, de color blanc
	Caigut cap avall, amb una línia groga ampla (< 1mm) . Coloració molt contrastada. Solc central ben marcat	Relativament curta, no arriba als sinus, però que entra dins la cavitat estigmàtica		Molt escotada , de color blanc i sense pèls (o amb pocs)
	Semblant a O. bilunulata i O. fabrella, però de 8-14 mm de llarg i amb la coloració jaspiada. Part inferior verdosa	Relativament curta, no arriba als sinus, però que entra dins la cavitat estigmàtica		Escotada , amb pèls de color blanc
	Molt corbat, com a “agenollat” i amb la punta negra molt peluda	Blavosa, morada o vermellenca, amb una línia pàl·lida molt marcada en forma de W. Sovint amb pèls blancs.		Plana amb pèls blancs
	Molt corbat, com a “agenollat” i amb la punta negra molt peluda. Sovint amb un solc central	Sovint “ virada ”, amb una línia pàl·lida molt marcada en forma de W imprecisa		Lleugerament acanalada , amb pèls blancs

5. Nomenclatura.

Avortat/avortada: Part inexistent; que no hi és present.

Basal: Referent a la base; de la base.

Bilobulat: De dos lòbuls.

Bràctea: Fulla modificada que parteix de l'eix del qual surt una flor.

Bru, bruna: Coloració variable, fruit de la combinació entre el gris fosc i marró.

Bulb: Estructura subterrània de formes més o menys arrodonides, que treu arrels per la part inferior i una tija, rizomes i fulles per la superior.

Cavitat estigmàtica: Àrea on es troba l'estigma. En les *Ophrys* està situada a la part superior del label i amagada davall el sèpal dorsal.

Erecte: En posició vertical.

Esperó: Prolongació en forma de tub, tancada més o menys en punta a l'extrem.

Espiga: Conjunt de flors disposades al llarg d'un eix comú, a la part terminal de la tija.

Estigma: Part apical (la punta) del pistil de la flor, que rep el pol·len.

Geòfit: Planta que conserva les gemmes perdurants sota terra durant el període desfavorable

Ginostem: Òrgan constituït per diverses parts de la flor (estams, pistil...) que creixen juntes. En algunes espècies d'*Ophrys* (*O. balearica* i *O. apifera*, per exemple...) té una certa semblança al cap d'un ocell.

Híbrid: resultat de l'encreuament de dues espècies diferents.

Label: Tèpal inferior, normalment més gran i diferent en forma i color que els altres.

Lanceolat: Allargat, en forma de llança.

Lòbul: Part més o menys sortint d'un òrgan o d'un apèndix, destacada per la seva forma més o menys arrodonida.

Lúnula: Figura corba de centre més ample que recorda la de la lluna creixent o minvant.

Màcula: Zona de mida i forma variable, de coloració cridanera, situada al centre del label.

Malecó: Mur o acumulació de terra estreta d'un canal que l'acompanya en paral·lel.

Meridional: Relatiu o pertanyent al sud.

Micorriza: Relació de simbiosi (o cooperació mútua) entre una planta i un fong.

Occidental: Relatiu o pertanyent a l'occident.

Oriental: Relatiu o pertanyent a l'orient.

Ovalat: De forma oval o ovalada.

Ovari: Part basal del pistil.

Peduncle: Cua o suport d'una flor, d'un fruit o d'una inflorescència ben delimitada.

Pètal: Cada una de les fulles que formen la corol·la.

Periant: Conjunt de pètals i sèpals de la flor situats a la perifèria. S'explica com una adaptació funcional al reclam i recepció de pol·linitzadors.

Pistil: Òrgan floral en forma d'ampolla, on hi ha l'ovari.

Pluriregional: Que es troba dispers per moltes àrees geogràfiques.

Rizoma: Tija horitzontal subterrània o sobre el substrat.

Sapròfit: Organisme que no realitza la fotosíntesi i depèn de matèria orgànica en descomposició.

Sèpal: Cada una de les peces que formen el calze de la flor.

Septentrional: Relatiu o pertanyent al nord.

Simbiòtic: Que viu o practica la simbiosi, que és el fet de viure associats dos organismes diferents per treure'n benefici mutu.

Sinus: Obertura o separació entre els lòbuls laterals i central del label

Submediterrània: Relatiu o pertanyent a la part de transició entre les regions eurosiberianes i les terres que envolten la mediterrània.

Tèpal: Qualsevol de les peces petaloides del periant (és a dir, els pètals i els sèpals) quan no estan diferenciades.

Trilobulat: De tres lòbuls.

6. Llistat d'espècies, on trobar-les en la guia.

A

Abellera olorosa 36
 Abellera vera 38
 Abelletes 34
Anacamptis pyramidalis 28
Anacamptis robusta 30
Anacamptis timbali 37
Anacamptis x albuferensis 64
 Aranyera 56

B

Barlia robertiana 26
 Barretet bord 46
 Borinot 42

C

Caputxina 28
 Caputxina tacada 32
 Clavell 16

G

Gallets 22
 Galls 20
 Galls grossos 24

H

Himantoglossum robertianum 26

L

Limodorum abortivum 16

M

Mosques blaves 60
 Mosques d'ase 40
 Mosques grogues 58
 Mosques grosses 26
 Mosques negres 48, 52, 54
 Mosques petites 44
 Mosques vermelles 62
 Mosquetes 50

N

Neotinea maculata 32

O

Ophrys bombyliflora 44
Ophrys apifera 40
Ophrys arnoldii 54
Ophrys balearica 42
Ophrys bilunulata 48

Ophrys fabrella 50
Ophrys incubacea 56
Ophrys forestieri 52
Ophrys lutea 58
Ophrys speculum 60
Ophrys tenthredinifera 62
Ophrys vernixia 60
Ophrys vasconica 46
Orchis conica 34
Orchis coriophora subsp.
fragans 36
Orchis fragans 36
Orchis intacta 32
Orchis italica 38
Orchis palustris 30
Orchis robusta 30
Orchis tridentata subsp.
lactea 34
 Orquídia de prat 30
 Orquídia de tardor 18

S

Sabatetes 60
Serapias lingua 20
Serapias parviflora 22
Serapias vomeracea 24
Spiranthes spiralis 18